

Dante we Yslam: Magraçdan pygambere duşmançylyk

Category: Edebi makalalar, Kitapcy, Nukdaýnazar, Sözler

написано kitapcy | 26 январа, 2025

Dante we Yslam: Magraçdan pygambere duşmançylyk DANTE we
YSLAM: MAGRAÇDAN PYGAMBERE DUŞMANÇYLYK

Aligýeri Dantenіň ýazan «Hudawy komediýa» eseriniň italýan diliniň kemala gelmeginde iň esasy edebi nusgalaryň biri bolandygyna şek-şübhe ýok.

Bu eser häzir biziň ýokary okuw jaýlarymyzyň edebiýat fakultetleriniň berýän sapaklarynyň eljuýy Günbatar kanonlarynyň başyny çekýär. 14.233 setirden ybarat eser Dantenіň bir hepdeläp dowam eden o dünýä syýahatyny beýan edýär. Dantenіň bu syýahatynda meşhur şahyr Wergiliý ýolbeletlik edýär.

Bu ýolagçylykda dowzaha, arafa, jennete edilen syýahat barada gürrüň edilýär.

Dantenîň syýahatynda Wergiliý Apostol Bernard, Beatrise ýaly Günbataryň ruhy dünýäsiniň görnükli wekilleriniň bolşy ýaly, yslam dünýäsindenem ilkinji nobatda Hezreti Muhammet pygamberdir (s.a.w) Hezreti Alynyň (r.a) ýany bilen Ibn Roşt ýaly birnäçe musulman alymynda ýer berilýär. Dante ýolagçylygyny şu setirler bilen başlaýar:

«Ömür ýolumyzyň ortasynda

Garaňky tokaýdan tapdym özümi,

Çünki dogry ýol ýitipdi».

Katolik popy, professor Miguel Asin Palakiosyň «Yslam we Dante» (“La Escatología Musulmana en la Divina Comedia”) eserini türk-yslam jemgyýetçiligine tanadan merhum professorymyz Erol Güngür Dantenîň eserinde iki zada ünsi çekýär: «Ilkinji syýahatyň Hezreti Muhammediň Magraç hadysasy bilen meňzeşligine... Ikinjisi bolsa Dantenîň yslama we Hezreti Muhammede çakdanaşa duşmançylygyna...

• Dante we Hezreti Muhammet (s.a.w)

Eseriň ýazylan ýyllary yslam dünýäsiniň haçparazlar howpuny köp möçberde başyndan dep eden, syýasy we ylmy ugurda Günbatardan ep-esli öňde bolan ýyllaryna gabat gelmegi Dantenîň duşmançylykly garaýşynyň sebäplerine dogry düşünmegimize ýardam edýär. Emma professor Miguel Asin Palakiosyň pikiriň eseriň sýužetini başdan-aýak Muhammet pygamberiň (s.a.w) Magraç gijesinde başdan geçiren wakasyndan alandygyna garamazdan yslam pygamberibe we Hezreti Ala agyr paýyş sözlerini aýtmagy awtoryň aç-açan ikiýüzliligidinden başga zat däl di.

Dantenîň dowzahy arzyň merkesinde, ýagny dünýäde ýerleşen. Ýeriň astyna indigiçe ony uçurymlar, ot-ýalyn we dar ötükler garşylaýar. Adamyň günäsi artdygysaýy ýeriň düýbündäki dokuz gatyň derejesi aşak inip barýar. Şuňa meňzeş formada jennete eden syýahatyndaky wejd ahwaly tutuşlygyna yslamdaky Magraç hadysasyny ýatladýar. «Isra» we «Nejm» sürelerinde agzalýan hadysada hezreti pygamberimize (s.a.w) bir gije düýşünden alynýar we Jebraýyl bilen Beýtulmukaddese äkidilýär. Şol

ýerdenem göge galan pygamber bu ýolagçylygyň mirasy hökmünde musulmanlara namaz ybadatyny getirýär.

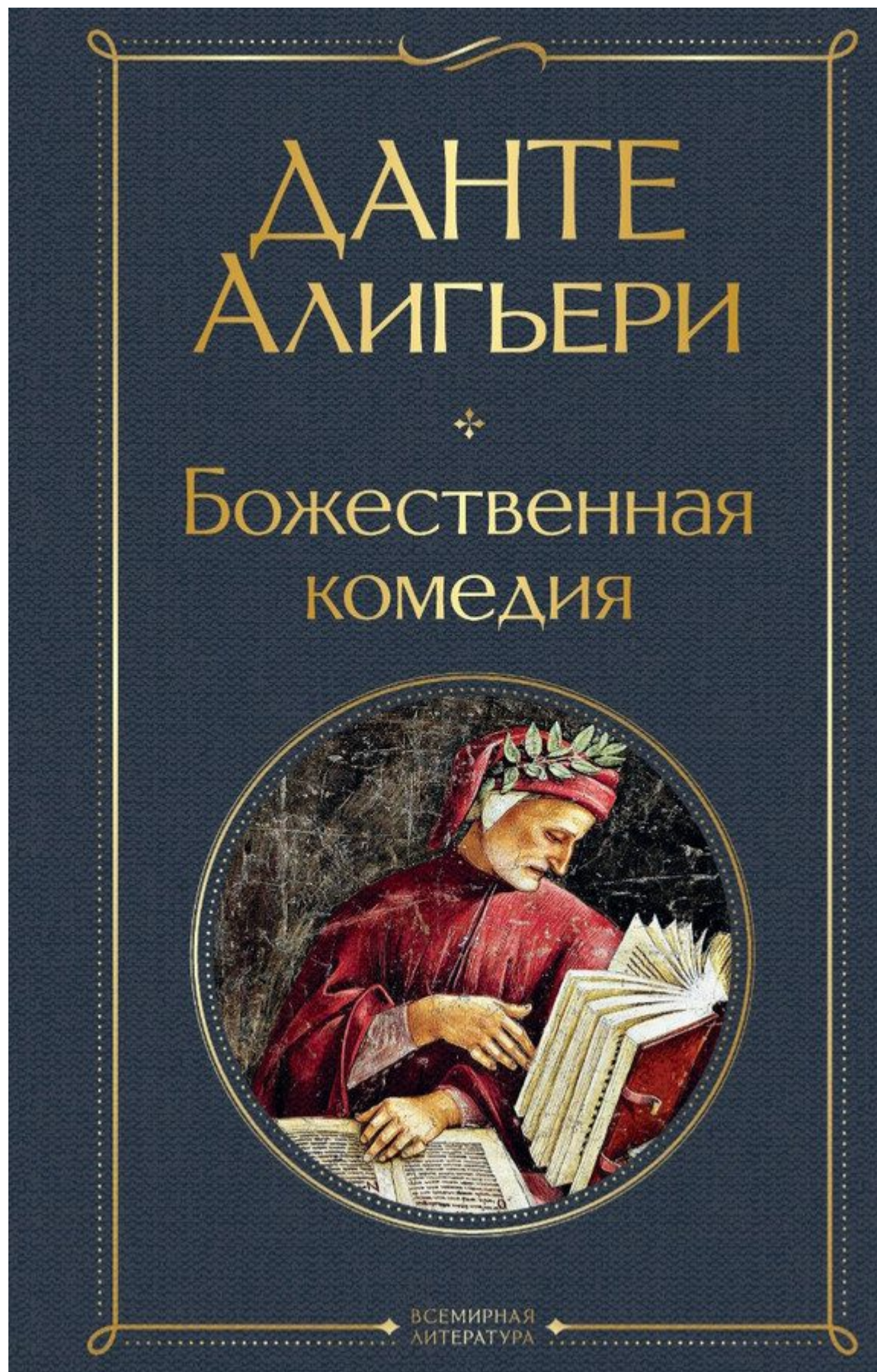
Şuňa meňzeş «syýahata» çykan Dante pygamberimizden tapawutlylykda dowzah bilen arafa-da zyýarat edýär.

Mustafa Tolaý «Danteden täsirlenmeler» makalasynda awtoryň araplardan alan täsirini şeýle sözler bilen beýan edýär:

«Günbatarda «Yşkyň wepaly nökerleri» («Fedeli d'Amore») sektasy Gündogar bilen diňe söwda taýdan däl, intellektual taýdanam alyş-çalyşlaryň dowam eden we yslam pelsepesiniň esasy nusgalarynyň latyn diline yzly-yzyna terjime edilen basybalyjy Orta asyr Ýewropasynyň şol döwür giňden öwrenilen Ibnül Arabynyň pikirlerinden täsirlenenleriň düzýän sektasydy. Bilşimiz ýaly, aýal-erkek gatnaşygyndan has başga we has uly zada yşarat edýän söýgi sektantlaryň buthananyň gazabyndan halas bolmak üçin emele getiren parolly diliniň bir bölegidi. Nyzam atly aýala söýgüsini bildirýän ýaly bolup görünen, emma aslyndq Hudaý bilen bitewileşmekden söz açýan Ibnül Araby ýaly Dante hem pikirini beýan etmek üçin Beatrise obrazyndan peýdalanypdyr.

Dowzah Dantenin «Hudawy komediýasynda» edil Gurhandaky ýaly suratlandyrylýar. Size geň görnüp biler, emma ataş sowrup duran ot-ýalynlar, katran gazanlary, gyralary mazarly ot-ýalyn ummanlary, güň edip taşlaýan gök gümmürdiler yslamdan öňki döwrün dowzah suratlandyrmalarynda ýok. Üstesine Gurhanda-da, «Hudawy komediýada» hem dowzahyň gurluşy birmeňzeş: spiral görnüşindäki öwürmeler, ýokardan aşaklygyna inilende üýtgeýän gatlar, her aýry günäniň aýry gatda jezalandyrylmagy... Ýeke tapawut soňsuz suwsuzlyk jezasynyň Gurhanda serhoşlara, «Hudawy komediýada» bolsa gallaplara berilýändigigi. Edil şolar ýaly «Hudawy komediýada» jennet-de hristian çeşmelerinden has tapawutlanýan we ilkinji gezek Gurhanda suratlandyrylan stilde beýan edilýär. Iki aýry syýahatyň marşrutlary-da birmeňzeş. Hudaýa ýakynlaşdygyça iki aýry syýahatçynyň gözleri gamaşrar. Kör bolandyrys öýdüp, llerini gözlerine tutýarlar... Ýolgörkezijiler Jebraýyl we Beatrise her menzilde olar üçin Hudaýa doga-dileg edýärler. Gurhanda Jebraýyl ahyrsoňunda ýolgörkezijilikden çekilýär, Muhammet pygamber (s.a.w) nur

topbagy arkaly Allanyň huzuryna ýakynlaşýar. «Hudawy komediýada» bolsa Beatrise ýerini Apostol Bernarda berýär we Dante Hudaýa gowuşýar».

Göz-görtele Ibnül Arabynyň täsirindedigi görnüp duran Dante Hezreti Muhammet pygamberi (s.a.w) ilki bilen dowzahda goýup işe girişýär. Poemasyndaky pygamberimize ilkinji dil ýetirmelere şeýle başlaýar:

«Hawa, **o biçäre** meni gördi soňunda

(Pygamberimizi göz öňüne tutýar).

Aralady eli bilen gana batan göwsüni.

Diýdi: «Bir bak, niçik halda – bu ýüz, bu keşp...

Ýakynda ýa uzakdakylara üns beriş

Adamlaryň arasynda agzalalyk, bölünişik

döredendikleri üçin

Ýekän-ýekän gylyçdan geçirilýärler».

Palakiosyň pikirçe eser başdan-aýak yslandan göçürilip ýazylypdy. Dante musulmanlara degişli islendik zady oljalap almak bilen Magrajy ogurlamaga-da çekinmeýärdi. Dantenіň dowzahylar hökmünde suratlandyran adamlary Hezreti Muhammet pygamberimiz (s.a.w) we Hezreti Aly bilenem çäklenmeýärdi. (Dantenіň paýyş sözlerine detalma-detal salgylanmagy makalamyza muwapyk görmeýändigimiz üçin esere mundan artyk salgylanasymyz hem gelenok, emma giňişleýin öwrenmek isleýänler poemanyň «Dowzah» bölümini Palakiosyň makalasynyň nukdaýnazarynda okamagyňyz ýeterlik bolar). Dante Ibn Roşt bilen Ibn Sinany-da dowzaha düşen adamlaryň arasynda suratlandyrypdyr.

Eseriň ýene bir belläp geçmeli aýratynlygy «Templiýer rysarlaryny» mukaddesleşdirýänligi. Musulmanlara garşy zorluk-zulamy we gandöküşikli gyrgynçylyklary bilen tanalan bu ganojak rysarlar ahlagyň we ýagşylygyň merkezinde suratlandyrylypdyr:

«Rysarlary halka görnüşinde üýşüp, ellerine alan gylyçlarynyň ujuny birleşdirip dileg edýärler: Şeýdip biziň hemmämiz pikir-aňymyzy we güýç-kuwwatymyzy bir maksada jemledik. Hudaýyň şanyňa, akyl-paýhasymyzy adamzadyň aýdyňlanmagyna, ellerimizi horluk-kösenç görenlere ýardam etmäge uzadýarys».

Italýan diline milli aýratynlyk, katolik dünýäsine täze garaýyş goşan Dantenіň «Hudawy komediýasy» jedelsiz naýbaşy

eser bolmagynda galýar. Emma onuň şahyrana setirlerindäki yslam duşmançylygy bolsa, poemany okanyňda akyl-huşumyzy, gözümüzizi, gulagymyzy dyrtmalaýan ullakan kemçilik bolup öňümüzden çykýar. Günbatar dünýäsiniň akyldarlarynyň türkklere we yslam dinine bolan garaýşy aşa ötegeçmeler we bärden gaýtmalar bilen doly. Ogýust Kont, Lew Tolstoý, Le Martin ýaly şahsyýetler haýran galyjylyk we uly hormat bilen çemeleşen bolsa, Dostoýewskiý we Dante ýaly şahsyýetler absolýut duşmançylyk we ýigrenç bilen hüjüm edipdir. Elbetde, Migel de Serwantes ýaly ilkibaşda çäksiz duşmançylyk besläp, hatda bu ugurda ýörişlere gatnaşan adamlaryň garaýyşlaryndaky üýtgeşmesini deňeşdirmek boýunça biziň dykgatymyza has güýçli detallary hödürleýär. Üstesine Serwantesiň pikirleriniň uruş ýesirligindekä üýtgemegi bärde juda kän-kän zatlar barada oýlanmalydygyna yşarat edýär.

Mehmet MAZLUM ÇELIK.

@MMazlumcel

celikmehmedmazlum@gmail.com

Sişenbe, 20.08.2024 ý. Edebi makalalar